

ქვეპიტი ეკონომიკის არსისათვის

ნატო ჩიკვილაძე
სტუ-ს მონვ.პროფესორი

რეზიუმე

ბოლო დროს ეკონომისტები საკმაოდ ხშირად მიმართავენ ეკონომიკური კვლევის ქცევით ასპექტებს თავიანთ ნაშრომებში, ადამიანის ფუნქციონირების ფსიქოლოგიური ასპექტების გათვალისწინებით, როგორც მომხმარებლის სფეროში, ასევე წარმოების პროცესში. ქცევით ეკონომიკას აქვს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა სხვადასხვა ეკონომიკური ფენომენის შესწავლაში. ეკონომიკის ეს მიმართულება უკვე თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს დასაბუთებულ, ლოგიკურ, იერარქიულ სტრუქტურას. ქცევითი ეკონომიკის სამეცნიერო წვლილი არის ტრადიციული ეკონომიკური თეორიის საზღვრების გაფართოება და მისი შეზღუდვების მოხსნა.

საკვანძო სიტყვები: ქცევითი ეკონომიკა, რაციონალურობა, ლიბერტარიანული პატერნალიზმი, შეზღუდული რაციონალიზმი.

FOR THE ESSENCE OF BEHAVIORAL ECONOMICS

Nato Chikviladze,
visiting professor at GTU

Summary

Recently, economists in their works quite often turn to behavioural aspects of economic research, taking into account psychological aspects of human functioning, both in the consumer sphere and in the production process. Behavioral economics is of great practical importance in the study of various economic phenomena. This direction of economics already at the present stage represents a well-founded logical hierarchical structure. The scientific contribution of behavioural economics is in expanding the boundaries of traditional economic theory and eliminating its limitations.

Key words: Behavioral economics, rationality, libertarian paternalism, bounded rationalism.

უდაო ფაქტია, რომ თანამედროვე ეკონომიკა ხასიათდება მონივრულ ტექნოლოგიებითა და მაღალი კონკურენციით. შექმნილ ვითარებაში, ოპტიმალური ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად და შესაძლებლობად აუცილებელია ადამიანის სხვადასხვა მოთხოვნილებების, ისევე როგორც მისი მოქმედებისა და ქცევის მოდელის კვლევა და შესწავლა, რაც შეიძლება ღრმად და სრულყოფილად. ამ პრობლემის გადაწყვეტა შეიძლება მოიძებნოს ქცევის ეკონომი-

კაში. მას ცენტრალური ადგილი უჭირავს ადამიანების გადაწყვეტილების მიღებაში, რადგან არსებული გარემოებების, აზრების, განწყობისა და სოციალური გარემოდან გამომდინარე, იცვლება ადამიანის ქცევა. ქცევითი ეკონომიკა განისაზღვრება, როგორც ეკონომიკის დარგი, რომელიც სწავლობს, თუ როგორ მოქმედებს სოციალური, შემეცნებითი და ემოციური ფაქტორები ინდივიდებისა და ორგანიზაციების მიერ ეკონომიკურ გადაწყვეტილების მიღებაზე და როგორ მოქმედებს მიღებული გადაწყვეტილებები ბაზარზე. ეკონომიკის სხვა დარგებთან შედარებით, ბიჰევიორულ ეკონომიკას არ აქვს მკაფიო საზღვრები. ეკონომიკის ამ სფეროში შესწავლის ძირითადი ობიექტია ეკონომიკური აგენტების რაციონალურობის საზღვრები. ბიჰევიორისტული ეკონომიკაში შესწავლილი ქცევითი მოდელები ყველაზე ხშირად აერთიანებს ფსიქოლოგიიდან ნეოკლასიკურ ეკონომიკურ თეორიას, რომელიც მოიცავს ცნებების, მეთოდებისა და კვლევის სფეროებს.

ბიჰევიორისტული ეკონომიკები დაინტერესებული არიან არა მხოლოდ ბაზრის ფენომენებით, არამედ კოლექტიური არჩევანის პროცესებით, რომლებიც ასევე შეიცავს ეკონომიკური აგენტების მიერ გადაწყვეტილების მიღებისას კოგნიტური შეცდომებისა და ეგოიზმის ელემენტებს. ქცევითი ეკონომიკის როლი ყოველწლიურად იზრდება და ძლიერ გავლენას ახდენს ადამიანების ყოველდღიურ ცხოვრებაზე.

ეს მიმართულება წარმოიშვა ორი მეცნიერების - ეკონომიკისა და ფსიქოლოგიის გაერთიანების შედეგად - რითაც გაფართოვდა ეკონომიკის მეთოდოლოგია და შესაძლებლობები. ადამიანის ქცევა ყოველთვის არ შეიძლება იყოს აღწერილი რაციონალური ან უნივერსალური მეთოდებით.

ამასთან დაკავშირებით, ქცევითი ეკონომიკამ წარმოადგინა უამრავი სხვადასხვა მეთოდი ადამიანის ქმედებებისა და ქცევის ასახსნელად. ტრადიციულ ეკონომიკაში და, კერძოდ, ეკონომიკურ თეორიაში, საკმაოდ ბევრი აქტუალური პრობლემაა, რომელთა გადაჭრა შესაძლებელია განვითარებადი, ახალგაზრდა მიმართულების - ქცევითი ეკონომიკის დახმარებით. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქცევითი ეკონომიკა განსხვავდება ექსპერიმენტული ეკონომიკისგან, რომელიც იყენებს ექსპერიმენტულ მეთოდებს ეკონომიკური საკითხების შესასწავლად და ექსპერიმენტული ეკონომიკის ყველა სფერო არ არის დაკავშირებული ფსიქოლოგიასთან. მიუხედავად იმისა, რომ მრავალი მკვლევარი იკვლევს გადაწყვეტილების მიღების ფსიქოლოგიურ ასპექტებს, ექსპერიმენტები მიზნად ისახავს ინსტიტუტების ფუნქციონირების ახსნას, ან არის საბაზრო მექანიზმების დიზაინის წინასწარი ტე-

სტები. ქცევითი ეკონომიკა დიდწილად ეყრდნობა თეორიას და დაკვირვების მეთოდებს, იგი ყოველთვის არ იყენებს ექსპერიმენტულ მეთოდებს. თანამედროვე ქცევითი ეკონომიკის არსი და როლი შეიძლება გამოვლინდეს ძირითადი ცნებების გამოყენებით:

- რისკის თავიდან აცილება და ფლობის ეფექტი, ეს იმას ნიშნავს, რომ ინდივიდებს აქვთ დანაკარგის შიში და, შესაბამისად, ისე იქცევიან, თითქოს ის, რაც მათ აქვთ, უფრო ღირებულია, ვიდრე მსგავსი ნივთები, რომლებიც მათ არ აქვთ; „გონებრივი აბაკუსი“ არის ფსიქოლოგიური კონცეფცია, რომელიც განმარტავს, თუ როგორ ამარტივებენ ადამიანები ფინანსური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესს ინდივიდუალური „ანგარიშების“ სპეციფიკური ნაკრების შექმნით და უფრო მეტი ფოკუსირებით თითოეული ინდივიდუალური გადაწყვეტილების შედეგებზე, ვიდრე მათ ერთობლივ ეფექტზე;

- თვითკონტროლის „დამგეგმავ-შემსრულებელი“ მოდელი, რომლის მიხედვითაც ინდივიდს აქვს ორი „მე“:

ა) არაშორსმჭვრეტელი შემსრულებელი;

ბ) მომავალზე ორიენტირებული დამგეგმავი, რომელიც ზრუნავს სარგებლიანობის მაქსიმიზაციაზე თავისი სიცოცხლის მანძილზე, ხოლო შემსრულებელი ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ მიმდინარე სარგებლიანობაზე; დამგეგმავის უნარი, გააკონტროლოს შემსრულებლის მოქმედებები, დამოკიდებულია პიროვნების პიროვნულ მახასიათებლებზე (თვითკონტროლი, ნებისყოფა და ა.შ.);

- „ლიბერტარიანული პატერნალიზმი“, როგორც „მინიმალურად ინვაზიური ეკონომიკური პოლიტიკის“ საფუძველი, რომლის არსი არის ხალხის კეთილდღეობის გრძელვადიანი ზრდა, იმ პირობით, რომ მათი არჩევანის შესაძლებლობები არ უნდა იყოს შეზღუდული. რუსი მკვლევარის რ.ი. კაპელიუშნიკოვის, „ახალი პატერნალიზმის“ იდეებით წარმოქმნილმა ნორმატიულმა პროგრამამ მნიშვნელოვნად გააფართოვა სახელმწიფოს მისაღები ჩარევის საზღვრები ხალხის ეკონომიკურ და პირად ცხოვრებაში, ვიდრე შემოთავაზებული იყო ტრადიციული, ნეოკლასიკური კეთილდღეობის თეორიით.

- სამართლიანობა არის ეკონომიკური აგენტების სოციალური პრეფერენცია, რომელიც ზღუდავს მოგების მაქსიმიზაციას და გამოიხატება იმაში, რომ ზოგიერთი ინდივიდი სამართლიანად მოიქცევა სხვებთან, თუნდაც ანონიმურ გარემოში. სხვები მზად არიან დათმონ რესურსები, რათა დაისაჯონ ისინი, ვინც მათ მიმართ უსამართლოდ იქცევა და ზოგიერთი ადამიანი მზადაა დახარჯოს საკუთარი რესურსები სხვების მიმართ უსამართლო ქცევის და ზოგადი წესების დარღვევის აღსაკვეთად;

- ქცევითი დაფინანსება ეფუძნება ქცევის ეკონომიკას და ჰიპოთეზას, რომ საფონდო ბირჟა ზედმეტად რეაგირებს ახალ ინფორმაციაზე, ასევე „დანაკარგებისადმი სიბეცის“ მიმართ, ანუ ინვესტორების ტენდენციაზე მოკლევადიან პერიოდში მოგების გადა-

ჭარბებულად შეფასებაზე.

2017 წლის ნობელის პრემიის ლაურეატმა ეკონომიკაში, რიჩარდ ტეილერმა ქცევითი ეკონომიკის კლასიკოსების ნაშრომებზე დაყრდნობით, ეჭვქვეშ დააყენა ტრადიციული ეკონომიკური თეორიის დასკვნები და განიხილა სამი ფსიქოლოგიური ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანების გადაწყვეტილების მიღებას: სამართლიანობის აღქმა, თვითკონტროლის ნაკლებობა და შეზღუდული რაციონალურობა.

თანამედროვე ქცევითი ეკონომიკა წარმოუდგენელია რტეილერის წვლილის გარეშე. მისი დამსახურება, პირველ რიგში, მდგომარეობს ეკონომიკური აგენტების მიერ გადაწყვეტილების მიღების ეკონომიკური და ფსიქოლოგიური ანალიზის ინტეგრირებაში; და მეორე, ტრადიციული ეკონომიკის ახალი დარგის შექმნით, რომელიც აფართოებს ტრადიციულ ეკონომიკურ აზროვნებას შეზღუდული რაციონალურობის, „გონებრივი აბაკუსის“ და „ლიბერტარიანული პატერნალიზმის“ ცნებებით, რაც აჩვენებს, თუ როგორ შეუძლია ქცევითი ეკონომიკის მიგნებებზე დაფუძნებულ ეკონომიკურ პოლიტიკას, დაეხმაროს ადამიანებს უკეთესი და უფრო ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებაში.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქცევითი ეკონომიკას აქვს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა სხვადასხვა ეკონომიკური ფენომენის შესწავლისას. ეკონომიკის ეს მიმართულება უკვე თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს დასაბუთებულ ლოგიკურ იერარქიულ სტრუქტურას. ქცევითი ეკონომიკის სამეცნიერო წვლილი არის ტრადიციული ეკონომიკური თეორიის საზღვრების გაფართოება და მისი შეზღუდვების მოხსნა.

ამასთან ერთად, იზრდება ადამიანთა ქმედებებისა და მათი ქცევის ნიმუშების პროგნოზირების შესაძლებლობა ბაზარზე. ქცევითი ეკონომიკა ეხება სოციალურ-ეკონომიკურ ფენომენებს, რომლებიც ადრე არ იყო შესწავლილი და აღწერს, თუ როგორ გადაუხვევს ადამიანის ქცევა სტანდარტული ეკონომიკური მოდელების ვარაუდებს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქცევითი თეორიის ფარგლებში ჩატარებულმა კვლევამ მართვის ახალი თეორიების შემუშავების სტიმული გამოავლინა. ქცევითი ეკონომიკის შემდგომი განვითარება დიდ ძალისხმევას, დროს და რეალურ ეკონომიკურ ცოდნას მოითხოვს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გოჩა გვასალია, რიჩარდ სეილერის ბიპევიორული ეკონომიკის თეორია, სტატია,
2. ჟურნალი „აუდიტი, აღრიცხვა, ფინანსები“ N 11 (215) 2015
3. Richard H. Thayer, Misbehaving: The Making of Behavioral Economics, 2014
4. Капелюшников Р.И. Поведенческая экономика и новый патернализм // Полит.ру. - 2013. - 12.11.